

Velika ili pravedna plaća – svetopisamski vidici

Sažetak

Ova studija, nastala u okviru međunarodnoga interdisciplinarnoga simpozija Centra za poslovnu etiku, ustaljenom biblijsko-teološkom metodom razmatra kako Sveto pismo u tridesetak slučajeva gleda na akutno pitanje plaće. Polazeći od konačne, transcendentne plaće koja čovjeku nudi ispunjenje i stavlja preda nj velik zahtjev, zaustavit ćemo se na tri hebrejska (שכר *sākār*, פעלה *pe‘ullā*, עקב *‘eqæb*) i dva grčka pojma (μισθός, ὀψώνιον) koji u biblijskom kanonu određuju ovu temu. Realističan pogled Svetoga pisma očitovat će se na više pozitivnih i negativnih primjera, ali će se istodobno pokazati da pitanje plaće stoji u središtu biblijskoga zakonodavstva i bitno određuje međuljudski odnos poslodavca i radnika (Lev 19,13). Kristove pouke o radnicima u vinogradu i o povjerenim talentima sažet će osobitu zahtijevnost Evanđelja pred jednom i pred drugom stranom, a zaključna slika o trsu i lozama vratit će se na temeljne antropološke težnje koje stoje u pozadini pitanja o plaći.

Ključne riječi: plaća, korist, hrana, Bog, Tora, ljudsko dostojanstvo, bližnji, troškovi, trgovanje, vjernost, plodnost

Uvod

Začuđuje do koje je mjere Sveto pismo prodorno i aktualno kad je riječ o *plaći*. U naše suvremeno doba novih radničkih prosvjeda diljem Europe i zapadnoga svijeta, kad ljudi mjesecima ne primaju ni minimalnu zakonsku plaću za svoj rad, odmah razumijemo čuvena biblijskoga patnika Joba koji svu svoju muku izriče u slici nadničara koji čeka svoju stečenu plaću (Job 7,2). Dok svjedočimo samospaljivanjima i drugim okrutnim samoubojstvima zbog financijske nepravde, smanjivanja mirovine i dugoročnog izostanka plaće, dok gledamo nove oblike neokolonijalnoga dužničkoga ropstva koji zarobljuje narode i države, biva nam na žalostan način kristalno jasno što prorok Izaija piše, proričući protiv drevne *kuće ropstva*, da će se »duša natmuriti onima koji rade za plaću« (Iz 19,10).

U nekoliko točaka ovoga promišljanja zaustavit ćemo se ponajprije na zahtjevnosti biblijskoga pogleda na *plaću*, zatim ćemo istaknuti plastičnost i realističnost Svetoga pisma u toj temi. U posljednjem dijelu prisjetit ćemo se neobične evanđeoske logike koja ističe odgovornost i zauzimanje radnika, a još više obvezu onoga koji ima. Završit ćemo s nekoliko osnovnih misli o čovjekovoj naravnoj težnji za plodovima svoga života i rada.

1. Korjenit zahtjev konačne plaće

Sva zahtjevnost i korjenitost Božje riječi kad je u pitanju plaća, otkriva se već ondje gdje prvi put nailazimo na taj izraz listajući Sveto pismo od početka. »Ja sam tvoj štit i veliko umnažanje, dostatno uvećanje tvoje plaće« (Post 15,1)¹ – takvo obećanje čuje praotac Abraham nakon što je iskusio problematičnost ljudskoga saveza s Amorejcima (Post 14,13) te nakon što je u susretu sa svećenikom prvi put ustanovio da je tajni Bog יהוה, koji ga je pozvao,

---

¹ Premda tradicionalno suvremeni prijevodi slijede Septuagintu ističući samo: »Tvoja će plaća biti velika«, u novije vrijeme KISSLING opet ističe da treba uvažiti subjekt אֲנִי (*‘anoki* »ja« – produženi oblik), u hebrejskom istaknut na prvom mjestu u rečenici. – usp. P. KISSLING, Genesis, sv. 2, College Press NIV Commentary, Joplin 2009., str. 98.

Stvoritelj neba i zemlje (Post 14,22). Ovdje će Abraham, u počecima svojega puta, u prvoj njegovoj zapisanoj molitvi, izreći svoju sumnju i poteškoće glede potomstva (15,2), a riječ je o čuvenom poglavlju u kojem će u rječnik biblijskoga opisa biti uveden pojam »vjerovati/pouzdati se« (יָמַן hifil Post 1,15)² koji će Pavao preuzeti za svoj ingeniozni argument o prednosti vjere pred zakonom (Rim 4,3; Gal 3,6).

Božje obećanje da će biti *štit* slika je redovita i uvriježena svetopisamskoga obećanja »ja ću biti s tobom«, a očituje onu dragocjenu životnu pratnju kakvu primjerice svjedoči Kristova prisutnost kod dvojice učenika na putu u Emaus. Jest, u Svetom je pismu Bog ona završna – čovjeka dostojna i čovjeku dostatna – plaća koja može učiniti da se njegovo ljudsko srce zapali i gori, da iznova krene na put i onda kad je već pobjegao iz Jeruzalema, završna plaća koja naše riječi od međusobnog dobacivanja pretvara u molitvu, koja otvara oči za spasonosne istine o onome kome smo se nadali i koji – gle, ovdje uz nas hodi našima stazama i dijeli naše korake.

Osim osnovnoga pojma שכר *śākār* koji stoji u opisu Abrahamove plaće u Post 15,1 i označava dnevnicu, nadnicu, najamninu ili naplatu za rad, Biblija poznaje još izvedenicu istoga značenja משכרת *maškóræt*, a paralelno se rabi i drugačiji pojam פעלה *pe‘ullâ* koji se više odnosi na ostvareno djelo i ono što je radom postignuto. Važno je već odmah uočiti kao Septuaginta oba izraza prevodi s μισθός (»plaća/najamnina«) što će biti redovit novozavjetni pojam o ovoj temi. Stari zavjet još uzima i pojam עֲקָב *‘eqæb* koji označava »rezultat«, a Novi zavjet poznaje još i uobičajen grčki izraz ὁψώνιον koji u užem smislu označava upravo dnevnicu.

Znano je da se Biblija od početka zaustavlja na životnim primjerima. Tako je i u pitanju plaće. Ruta koja iz svoje slobodne odluke prihvaća život u Božjem narodu, za praktično zalaganje i rad od prvoga dana (Rut 2,2), za povjerenje prema svekrvi s kojom dijeli iskustva (2,19; 3,16), donosi joj hranu (2,18; 3,17) i slijedi njezin savjet, dostatnu plaću neće primiti tek u materijalnim dobrima i životnoj sreći. Posjednik i gospodar Boaz koji se vrlo realno brine da Ruta dobije potrebnu okrpju (2,14) i da ima što za sebe prikupiti na polju (2,16) i koji, napokon, pravno uređuje da bude valjano situirana, ipak će jasno izraziti svoj pogled i svoju želju da Ruta »od Boga primi punu plaću« (usp. משכרת *maškóræt* 2,12)³. Boaz vidi kod Boga mogućnost da Rutino djelo bude podmireno i želi da od Boga primi plaću koja će biti puna i potpuna u teološkom smislu jer kao opisni pridjev rabi istu riječ od koje se tvori čuveni *šalom*.⁴

Refleksivna poezija zabilježena u biblijskim psalmima na istom će tragu gledati na cilj prema kojemu vodi posluš Božjoj riječi. Pitamo li se kamo sve to u konačnici ide, susrest ćemo spomenuti nov biblijski izraz koji smjera upravo na *rezultat i završetak* (עֲקָב *‘eqæb*).⁵ Uvjerenje i nauk pripisan Davidu u Ps 19 upozorava da je *velika plaća* onomu koji čuva

² Riječ je o glagolskom obliku, izvedenom od osnovice »biti čvrst, pouzdan, siguran«, koji označava da subjekt smatra objekt pouzdanim i vjerodostojnim, vjeruje u njega, a redovito je u uporabi s prijedlogom »u« (hebr. *b^e*) – v. L. KOEHLER – W. BAUMGARTNER, *Hebräisches und aramäisches Lexikon zum Alten Testament* (dalje: *HALAT*), sv. 1, 3. izd., Leiden 2004., str. 62.

³ Ovdje se pojavljuje drugi od redovitih biblijskih izraza koji u Bibliji označuju plaću. Izraz משכרת *maškóræt* izvedenica je (po uzoru na particip) od osnovnoga שכר (»plaća/prihod«), istoga je značenja i pojavljuje se na svega nekoliko mjesta (Post 29,15; 31,7.41; Rut 2,12), a Septuaginta svejednako razumije kao μισθός – usp. *HALAT*, sv. 1, str. 606.

⁴ Upozoravaju već J. DE WAARD i E. A. NIDA u svom priručniku: *A Handbook on Ruth*, 2. izd., United Bible Societies, New York, 1992., str. 32.

⁵ Prvotno je riječ o onome što je posljednje, što je na samom kraju. – usp. *HALAT*, sv. 1., str. 826.

odredbe Gospodnje (19,12). Pri tome se Sveto pismo služi istim opisom koji naznačuje veličinu i dostatnost Abrahamove plaće (רַב *rāb* Ps 19,12; usp. Post 15,1).⁶ Najveći biblijski psalam 119 razjašnjava dalje, poučavajući da taj završni rezultat do kojeg dolazi vršitelj svetih propisa vrijedi trajno, ostaje zauvijek. Vječna mu je plaća (Ps 119,112). »Priklonio sam srce da izvršavam tvoje odredbe. Za vječnost je rezultat« – veli doslovce psalmist.⁷

Proročki Izaijin pogled isto ono obećanje koje kao pojedinac prima Abraham proširit će kao sveopće pravilo za cijelu zajednicu. Bog, kad dolazi, donosi sa sobom božansku plaću koju će podijeliti, njegova naplata je pred njim – najavljuje prorok odmah na utješnom početku drugoga dijela knjige (Iz 40,10) i potom ponavlja u trećem dijelu (Iz 62,10).⁸ Prorok pritom spaja oba naznačena izraza: i onaj koji označavaju plaću, dnevnicu, najamninu namijenjenu radniku (שָׂכָר *śākar*) i drugi koji više smjera na ostvareno djelo, postignuće, učinak (פְּעִלָּה *p^e ‘ullā* od פִּעַל činiti, djelovati).

Ovo općenito očekivanje poprima konkretne obrise i vjerodostojnu autentičnost u čuvenoj Pjesmi o sluzi Jahvinu. Prorok, opisujući u prvom licu da je uzalud ulagao napor, jasno veli da je njegova »plaća kod Boga« (פְּעִלָּה *p^e ‘ullā* Iz 49,4).⁹ Izriče osobnu osvjedočenost da su unatoč razočaranju ostvarenje i plod njegova djela s njegovim Bogom. Slično tako najavljuje nekad ožalošćenim stanovnicima svetoga grada, kojima je Bog preokrenuo sudbinu, da će im Bog dati pouzdanu plaću, vjerno će ih nagraditi (Iz 61,8).¹⁰ Biblijski općenit preokret sudbine koji se redovito odnosi na povijesni povratak iz babilonskoga progonstva – koji će nam u drugom dijelu ovoga promišljanja biti važan – ovdje Izaija konkretizira promatrajući ga kao zaslužno postignuće, ostvareno djelo, i veže ga uz ključnu najavu »vječnoga saveza«. Izaijin motiv naplate poslužiti će kao zaključak čitava svetopisamskoga kanona jer se opet pojavljuje u posljednjem poglavlju Knjige Otkrivenja kao osobna najava u prvom licu: »Dolazim ubrzo i plaća moja sa mnom« (Otk 22,12).¹¹ Ovo je ujedno posljednje mjesto gdje Sveto pismo rabi ključni izraz »plaća« (μισθός).

Evandjelja će obnoviti i potvrditi obećanje upućeno pra-vjerniku Abrahamu i nauk psalama o dostatnom završnom rezultatu. Programatski niz blaženstva i u Matejevu i u Lukinu evanđelju dovršava se radosnim proglasom Krista Učitelja: »Velika je plaća vaša na nebesima« (Mt 5,12; Lk 6,23). Kristov sljedbenik, i kad trpi pogrde, progon i lažne optužbe na neobičan je način pozvan na radost koju budi pogled na transcendentnu dimenziju ljudske plaće koja je u konačnici sam Bog. *Magna charta* kršćanstva sadržana u nizu blaženstava koja – izazivajući redovit tijek promišljanja – veličaju siromaštvo i poniženost, žalost i žalovanje, blagost i milosrđe, dobiva svoj sažetak i objašnjenje u doslovnom navodu kojim Isus ponavlja Božje riječi Abrahamu o umnoženoj, dostatnoj plaći (usp. Post 15,1; Mt 5,12; 6,23).¹²

⁶ DAHOOD upozorava na vezu s Izr 22,4 gdje se nudi objašnjenje koje izvrsno opisuje Abrahamove osobine – v. M. DAHOOD, *Psalms I., 1–50. Introduction, Translation, and Notes*, 3. izd, London, 2008., str. 124.

⁷ Usp. A. DEISSLER, *Die Psalmen*, 5. izd., Düsseldorf, 1986., str. 481.

⁸ K. BALTZER ističe da je već u Iz 40,10 riječ o trudom stečenoj nagradi i podsjeća na Jakova koji se u Post 31 kao imućan gospodar vraća u domovinu. – *Deutero-Isaiah. A Commentary on Isaiah 40–55*, (prevela M. KOHL, dalje: BALTZER, *Deutero-Isaiah*), Minneapolis, 2001. str. 63.

⁹ BALTZER vidi prije svega Mojsijevo iskustvo u pozadini *Deutero-Isaiah*, str. 307.

¹⁰ Kontekst određuje najava milosne godine kako upozorava G. W. GROGAN, »Isaiah« u: *The Expositor's Bible Commentary*, sv. 6, Grand Rapids, 1986., str. 334.

¹¹ Izravnu vezu Otkrivenja sa starozavjetnim motivom u novije vrijeme obrazlaže S. J. KISTEMAKER, »Exposition of the Book of Revelation«, *New Testament Commentary*, Grand Rapids, 2001., str. 589.

¹² W. D. DAVIES i D. C. ALLISON upozoravaju na vezu s Post 15, precizno raščlanjujući razlike između Matejeva i Lukina evanđelja u: *A critical and exegetical commentary on the Gospel according to Saint Matthew*, sv. 1–3, London, 1988.–1997. (dalje: DAVIES, *Saint Matthew*), str. 464.

Blaženost, protumačena u pozivu na radost i klicanje, razlog ima u velikoj plaći. Blaženstva počivaju na velikoj plaći od Boga.

Na to zacijelo smjera i Kristov zahtjev savršenosti, ostavljen kao dragovoljan, koji bogatašu nudi »blago na nebu« rasproda li svoje imanje u korist siromaha (Mt 19,21).¹³ Nepropadljivo »blago na nebu« treba skupljati proglasio je već prije Učitelj (Mt 6,30) Blaženstva vrijede za sve koji trpe i osiguravaju im plaću; poziv na razdjeljivanje bogatstva koji je utemeljen u istoj nebeskoj plaći, ponuda je imućnima koji raspolažu dobrima.

Zanimljivo je uočiti kako u Lukinu evanđelju Krist Učitelj još jednom primjenjuje drevno svetopisamsko obećanje velike plaće. Ovaj je put precizno riječ o zaradi i naplati koju donosi specifična kršćanska ljubav prema neprijateljima: »Ljubite neprijatelje! ...I bit će vam velika plaća« (Lk 6,35).¹⁴ Važan je ovo evanđeoski proglas stoga što sada plaća ne ostaje na razini onostranosti nego se prema daljnjem objašnjenju ostvaruje u ljudskom životu: »bit ćete sinovi Svevišnjega«. Velika plaća ovdje se tumači kao dar teološkoga bogodjetinjstva. Tko ljubi neprijatelja kao plaću zavrjeđuje naslov koji ga u Lukinu evanđelju izjednačuje sa samim Kristom. Bit će *sinovi Svevišnjega* kao što je Gospodnji glasnik u početku kod navještenja za Isusa najavio da će se zvati *Sin Svevišnjega* (Lk 1,32).¹⁵

O tome koliko je osim novca potrebna motivacija, životno ispunjenje upozorava i ishodišna misao iz Evanđelja o »radniku koji je vrijedan svoje plaće«, a ona je toliko važna da iz Lukina evanđelja pronalazi pristup i izravne pouke Prve poslanice Timoteju (ἄξιός γάρ ο ἐργάτης τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ Lk 10,7; 1 Tim 5,18).¹⁶ Kristov nauk ovdje ističe ono čega je čovjek dostojan, što mu dolikuje – što u konačnici odgovara njegovu ljudskom dostojanstvu. Misao o neotuđivu dostojanstvu ljudske osobe dio je crkvena nauka koji se donekle pretočio i u ishodišnu misao o ljudskim pravima. Na tom je tragu na kraju prošloga stoljeća austrijski sociolog Herwig Büchele izazvao i kontroverzu tezom kako neki osnovni dohodak pripada svakome bez obzira je li radnik ili ne.¹⁷

2. Svetopisamski realizam

2.1 Konkretni primjeri

Dakako Sveto pismo nipošto ne usmjeruje pogled tek na neku religijsku onostranost, na duhovnost i konačnu čovjekovu svrhu, nego smjera vrlo realno na konkretnu zemaljsku pravednost. Štoviše, silan projekt dubinskoga religioznoga obraćenja, Ivan Krstitelj u poznatom će odgovoru zainteresiranim vojnicima sažeti u posve običan zahtjev da budu

---

¹³ Detaljna analiza koja ističe razliku između »bogatstva« i »blaga« u: DAVIES, *Saint Matthew*, sv. 3, str. 48.

¹⁴ Riječ je o stavu koji je djelatnim primjerom posvjedočio sam Krist – ističe A. A. TRITES u »The Gospel of Luke«, *Cornerstone biblical commentary*, (sv. 12) Carol Stream, Tyndale House Publishers, 2006. (dalja: TRITES, *Luke*) str. 111.

¹⁵ Već H. OLSHAUSEN i njegovi sljedbenici upozoravaju na vezu s Božjim nazivom iz Abrahamova doba »Eljon«, tvrdeći nedvojbeno da je riječ o Kristovoj *ljudskoj naravi* – v. *Biblical Commentary on the New Testament*, (prijevod A. C. Kendrick), New York, 1857. (dalje: OLSHAUSEN, *New Testament*), sv. 1, str. 214.

¹⁶ Na ovaj »princip« prisutan u Novom zavjetu upozorava TRITES, *Luke*, str. 164.

¹⁷ Usp. H. Büchele - L. Wohlgenannt, *Grundeinkommen ohne Arbeit. Auf dem Weg zu einer kommunikativen Gesellschaft* (2. izd.), Herausgegeben von der Katholischen Sozialakademie Österreichs, Beč, 1985.

zadovoljni svojom plaćom (ὀψώνιον Lk 3,14).¹⁸ A već Stari zavjet predviđa dragocjenu, ovozemnu plaću vrlo široka obzora. Plaća proroku-patniku Jeremiji za njegovo opsežno djelovanje bit će prema Božjem obećanju povratak izgnanika (כַּרְשׁ *sākār* Jr 31,16).¹⁹ Istina, nije to mirovina koju bi prorok mogao u starosti uživati, ali povijesna je činjenica da je narod doista doživio blagoslovljen povratak u domovinu i nov početak. Velika je plaća koju opisuje Jeremija, silnu zaradu koja se tiče cijele zajednice osigurava njegovo djelovanje.

Realističan životni pogled Svetoga pisma vuče korijene s početaka gdje poznati primjer maloga Mojsija izvrsno svjedoči o tome. Faraonova kći, ne znajući, obećava Mojsijevoj majci da će biti kraljevski plaćena za skrb o svom sinu (Izl 2,9).²⁰ Zasluga je to dovitljive, hrabre i praktične Mojsijeve starije sestre, a primjer izvrsno pokazuje zainteresiranost Biblije za posve konkretnu materijalnu plaću i troškove obiteljskoga života.

Jednak realizam očituje se u propisu o plaći levitima za njihovu službu zabilježen u Knjizi brojeva (Br 18,31). Kralj Salomon prema svjedočanstvu Prve knjige o kraljevima preuzima obvezu platiti sidonske radnike koji priskrbuju drvenu građu i obnavljaju drvodjeljske poslove za jeruzalemski hram; Salomon se pisano obvezuje da će postupiti prema tome kako njihov kralj zatraži (1 Kr 5,20).²¹ Važnost plaće novozavjetni radikalizam ističe poznatim primjerom čaše vode. Napojiti čašom hladne vode djelo je koje po Kristovu nauku već osigurava odgovarajuću plaću (Mt 10,42; Mk 9,41).

Osnovna Kristova pouka o tome da je radnik vrijedan svoje plaće pokazuje također svu realističnost i konkretnost novozavjetnoga pogleda u vjerojatno starijoj inačici u Matejevu evanđelju koja govori kako onaj koji radi zaslužuje potrebnu *hranu*. »Vrijedan je radnik hrane svoje« zapisuje Matej Isusovu rečenicu (τροφή Mt 10,10). I Luka, dakako, ostaje na istom tragu jer općenito misao o plaći uvodni neposrednim opisom: »Ostanite u kući, jedite i pijte što vam ponude« (Lk 10,7). Tako u Kristovu nauku vrlo konkretan slučaj iz Zakona nalazi svoju primjenu i tumačenje jer Knjiga Brojeva govoreći o Levitskoj plaći izriječno dopušta da Leviti smiju *jesti* ostatak prinosa (Br 18,31).

2.2 Zakon

Nije u ovim primjerima riječ samo o pojedinačnoj odluci i slučajnostima. Sveto pismo *plaću* stavlja u srce svoga zakonodavstva. Središte Mojsijeva zakona, Levitski zakonik, – treća od pet knjiga koja je i sadržajem i položajem u žarištu – svega nekoliko redaka prije ključne zapovijedi koja traži da čovjek *bližnjega* ljubi kao sebe sama (רַעַי *re^a*, Lev 19,18) još jednim strogim zahtjevom regulira isti odnos prema bližnjemu: Nije dopušteno zaradu i plod dnevnoga rada uskratiti bližnjemu, ne smije se odgađati za idući dan. »Ne pljačkaj svoga *bližnjega*! Radnikova zarada neka ne ostane pri tebi do jutra.« (רַעַי *re^a*, Lev 19,13).²² U svom oproštajnom govoru, rekapitulirajući sav Božji zakon, Mojsije tumači da isto vrijedi je li riječ

¹⁸ Riječ je o dnevnicama koje primaju, a biblijski izraz blisko povezan s »večer« (ὀψία) izravno preslikava zapovijed Levitskoga zakonika koju upravo kanimo promotriti. Da Krstitelj time zahtijeva »bitnu promjenu životnoga« stila u svom Komentaru ističe Trites, *Luke*, str. 68.

¹⁹ Drugačije komentari koji, vežući uz prethodne retke, vide ovdje plaću Raheli kako navodi W. MCKANE, *A critical and exegetical commentary on Jeremiah* (sv. 1). Edinburgh, 1986., str. 797. Lako je međutim u riječima koje Jeremija prima od Boga, prepoznati i poruku njemu upućenu.

²⁰ Usp. R. J. RUSCHDOONY, *Exodus, Commentaries on the Pentateuch*, Vallecito 2004., str. 19; J. I. DURHAM, *Exodus, Word Biblical Commentary* (sv. 3), Dallas, 2002., str. 16

²¹ Povijesne okolnosti donosi primjerice J. A. MONTGOMERY, *A critical and exegetical commentary on the Books of Kings*, New York, 1951., str. 132.

²² Na vezu s Mt 20,8, o čemu će biti riječi na kraju ovoga promišljanja, upozorava G. J. WENHAM, *The Book of Leviticus. The New International Commentary on the Old Testament*, sv. 3, Grand Rapids, 1979, str. 268.

o sunarodnjaku ili strancu (Pnz 24,14).²³ Plod rada, djelo svoje radnik-najamnik, nadničar, treba istoga dana uživati. Otvorena sankcija teološke je naravi: grijeh na duši onoga koji treba isplatiti (Pnz 24,15). Prorok Jeremija lapidarno će izreći prokletstvo: »Jao onome koji bližnjemu ne daje plaće (Jr 22,13)!« A prorok Malahija donosi punu i preciznu najavu o tome da će Bog suditi i biti brz svjedok protiv onih koji uskraćuju plaću najamniku (Mal 3,5). Bitno je u svemu kako se već prema starozavjetnomu zakonu odnos poslodavca i radnika zasniva na činjenici da su jedan drugome bližnji, obilježava ih bliskost i jednakost jer su ljudi!

2.3 Poremećaji i zloporabe

Veliko poglavlje može se ispisati primjerima koji svjedoče kako Sveto pismo ne idealizira i ne lebdi iznad naše ljudske stvarnosti, nego s osudom i nezadovoljstvom drži otvorene oči pred brojnim poremećajima i izopačenostima koji se javljaju na ovom području. Ključni izraz »plaća« (Post 29,15; 30,28.32.33; 31,7.8.41) obilježava čudan i problematičan odnos ujaka Labana prema nećaku Jakovu s početaka biblijske povijesti, podsjećajući odmah kako je Jakov ukrivo krenuo oblikujući odnos prema svome bratu *trgovanjem*. Sam je prevario, pa će višestruka prijevara koju doživljava i prepoznaje kad izravno svjedoči da ga je Laban »prevario i deset mu puta mijenjao plaću« (Post 31,7), biti svojevrsan put unutarnjega pročišćenja za njega.

Trag poročna trgovačkoga pristupa međuljudskim i obiteljskim odnosima vidljiv je između Jakova i Lee koja ga kupuje za sebe (Post 30,16), a ostaje trajno zabilježen u imenu sina Jisakara. Uzvik kojim ga majka Lea proglašava plaćom od Boga (30,18) ostaje dvoznačan i problematičan, tužno podsjećajući na trgovanje ljudima i ljudskom ljubavlju kakve poznajemo sve do najnovijega doba. Ista ona proročka najava Izaijina koja gleda na plaću od Boga ima i svoju negativnu stranu jer odgovarajuća Božja naplata dolazi i za prezir njegova ljubaznoga vodstva i klanjanje kumirima (Iz 65,7).²⁴ Prorok zapisuje da takvo priklanjanje pogriješnom bogoslužju ima svoj učinak (פֶּעֱלָה *p^e‘ullâ*). Apostol Pavao u Poslanici Rimljanima vrlo će prikladno upozoriti na svojevrsnu »protuplaću« koju si ljudi priskrbuju kad sami sebe prevare, pogaze naravni identitet (ἀντιμισθία Rim 1,27).

Evandjelja su daleko podrobnija kad, radikalno zahtijevajući ljubav prema neprijateljima, upozoravaju na *izostanak plaće* kod pozitivnoga stava koji se ograničava samo na prijatelje i ljubitelje (Mt 5,46). Još preciznije oštricom pogađaju ispraznu i promašenu plaću koju zbog svoje religioznosti – zbog milodara (Mt 6,2), molitve (r. 5) i posta (r. 16) – postizemo u glasovitosti i časti, ugledu i cijeni među ljudima. Ono bitno što čovjeku donosi ljudsko ispunjenje, božanska plaća koja stoji u središtu prvoga dijela ovoga promišljanja, pritom izostaje. »Nema vam plaće u vašega Oca koji je na nebesima« glasi Kristovo upozorenje u Matejevu evanđelju (Mt 6,1). Razotkrivajući potanko izopačenosti i mračnu stranu *plaćanja* Sveto pismo izravno navodi temelje za zlosretne »Judine škude«. Prorok Zaharija navodi unutar Božjega govora tumačenje iznosa od 30 srebrnika: toliko ljudi procijeniše samoga Boga (Zah 11,13). To je teološka pozadina za koban, promašen čin apostola Jude, a Djela apostolska protumačit će je kao »cijenu nepravdnosti« (Dj 1,18).²⁵

²³ Dok Levitski zakonik ističe baš ostvareno djelo i plod rada (פֶּעֱלָה *p^e‘ullâ* Lev 19,13), Ponovljeni se zakon vraća redovitoj »plaći«, »nadnici« (שָׂכָר *šākār*).

²⁴ Kako ističe E. J. YOUNG riječ je o izravnom Božjem govoru upućenom zajednici, a navedeni primjeri karakteristični su za razdoblje prije prognošta. – v. *The Book of Isaiah: Volume 3, Chapters 40-66*. Grand Rapids, 1972., str. 505.

²⁵ Komentari su složni da je riječ o *kazni*, tj. posljedici za počinjeno djelo u skladu s nizom novozavjetnih izvještaja o kaznama. Usp. RICHARD I. PERVO, *Acts. A commentary on the Book of Acts* (izd. Harold W. Attridge), Hermeneia. A critical and historical commentary on the Bible, Minneapolis, 2009., str. 51.

3. Neobičan evanđeoski menadžment

Neobičnost i ona svojevrsna izokrenutost evanđeoske ekonomije kršćanskoj je kulturi bliska. Prisjetimo li se kako je prema zapisanoj predaji Matej prije Kristova poziva život bio posvetio ubiranju poreza i brojanju novca,²⁶ neće nas začuditi što među evanđelistima on čak desetak puta govori o »plaći«, dok drugi svega jednom ili dvaput to čine (μισθός Mt 10x, Lk 3x, Mk i Iv 1x).²⁷ Prodorna evanđeoska ekonomija nalazi se u okviru Kristova nacrtu o zajednici u kojoj je priznat Božji vrhovni autoritet, svijet u kojem Bog kraljuje. Obično govorimo o »prisposodobama« ili usporedbama kojima Isus izriče svoj nauk. Prisjetimo li se da starozavjetna Tora koju mi u grčko-latinskoj tradiciji zovemo Zakon u izvornoj hebrejskoj semantici dolazi od »poučavati« (הרה *jārā*), bit će nam jasno kako je u svakom takvu tekstu pred nama jedna Isusova Tora – životna pouka.²⁸ U Evanđelju nije u prisposodobama riječ o lijepoj književnoj tvorevini za ugodno čitanje, o zanimljivoj priči, nego o pouci za život, kadšto hitnoj i prijeko potrebnj.

3.1 Kristove pouke

U čuvenoj pouci u Mt 25,14–13, iz koje su u običan govor došli »talenti« kao oznaka za nadarenost, važnu ulogu dakako ima investitor koji je ujedno kvalitetan menadžer jer uočava i respektira različite sposobnosti svojih ljudi. Svakomu daje prema njegovim silama (ἐκάστῳ κατὰ τὴν ἰδίαν δύναμιν Mt 25,15).²⁹ Druga verzija u Lukinu evanđelju (Lk 19,11–27) ovaj vidik ne ističe jer, kako je iz izvještaja o polaganju računa razvidno, svaki sluga prima isti iznos – tako govori i prvi (Lk 19,16), i drugi (r. 18) i treći sluga (r. 20).

Premda su oni pravno tek sluge (δοῦλος – rob Mt 25,14; Lk 19,13) evanđeoski gospodar praktički ih uzdiže na svoju razinu povjeravajući im svoje imanje.³⁰ Omogućava takoreći »greenfield-investiciju« i daje kredit bez kamata. U Lukinu je evanđelju riječ o njih deset, ali jednako kao kod Mateja, samo za trojicu znamo rezultat.

Da nije riječ o sitnicama odmah razjašnjuje računica iz novozavjetnoga razdoblja koja precizno veli da jedan grčki »talanton« (τάλαντον) u zlatu iznosi 6000 drahmi, pri čemu je drahma jednodnevna plaća poznatija kao denar.³¹ Jedan talent jednako je 6000 radnih dana.³² Samo posljednji, treći povjerenik dobiva dakle iznos koji čovjek stekne s otprilike 20 godina rada. Prima gotovinu izravno na ruke.

Osobito nam je upravo taj treći sluga poučan da uočimo kako Evanđelje traži odgovornost i zauzimanje. Treći sluga-povjerenik umjesto da se dadne na posao zastaje na procjenjivanju i analiziranju kakav je njegov gospodar, daje se voditi strahom (φοβέω Mt 25,25; Lk 19,21), u

²⁶ U novije vrijeme DAVIES i ALLISON argumentiraju da je riječ o jednom od Dvanaestorice pri čemu se imenom »Matej« u Mt 9,9 svjesno ispravlja tradicija Markova evanđelja (Mk 2,14) – v. DAVIES, *Matthew*, sv. 2., str. 98.

²⁷ μισθός Mt 5,12.46; 6,1s.5.16; 10,41[2x]42; 20,8; Mk 9,41; Lk 6,23.35; Iv 4,36 – usp. DAVIES, *Matthew*, sv. 1, str. 464.

²⁸ V. תורה u HALAT, sv. 2, str. 1575–1578.

²⁹ DAVIES i ALLISON ističu raspodjelu poslova među slugama već u Mk 13,34 i upozoravaju na raspored duhovnih dobara u Poslanicama (Rim 12,3–8; Ef 4,7; 1 Pt 4,10) – v. DAVIES, *Matthew*, sv. 3, str. 406.

³⁰ Robovi su mogli imati izvanredno velik spektar zaduženja, od trudbeničkoga rada, do visoka društvena položaja – primjećuje DAVIES, *Matthew*, sv. 3, str. 405.

³¹ DAVIES, *Matthew*, sv. 3., str. 405. Upravo je o »denaru« riječ u pouci o vinogradu koju ćemo sada pogledati.

³² Starozavjetni biblijski podatak nudi drukčiji izračun, ali jednako upozorava da je riječ o krupnim stvarima. Prema Izl 38,25s jedan talent iznosi 3000 srebrenih šekela i označava masu od oko 60 kg. Ako je riječ o zlatu, onda se vrijednost višestruko povećava.

glavi su mu silne žetve i berbe umjesto da usmjeri misao na ono jedno što mu je povjereno. Dapače, odlučujuće svjetlo unatrag baca njegov iskorak po povratku gospodarovu: „Evo ti tvoje“ – veli on (Mt 25,25; usp. Lk 19,20). On zakopava novac *gospodarov* ističe prethodni opis (Mt 25,18). Dubok mu je problem što nije prihvatio i doista primio kao svoje ono što mu je povjereno. Nema odgovornosti i zauzimanja, nema rada, nego skrivanje i čekanje da gospodar odradi svoje.

Naknadno ćemo uočiti kako evanđeoski gospodar, nigdje svojim povjerenicima ne kaže: »Daj mi moje! Vрати!« nego očituje kako sve bijaše škola i provjera *valjanosti* i napose *vjernosti* (4x πιστός Mt 25,21.23, 1x Lk 19,17) kako bi im još mnogo više povjerio.³³ Vjernost u malenome pristup je upravi nad mnogim dobrima. Ova *pedagoška* nakana još je naglašenija u Lukinu evanđelju gdje gospodar izrijeком traži od slugu da »posluju« (πραγματεύομαι Lk 19,13) i precizno se navodi da je želio *saznati* kako sluge postupaju s povjerenim dobrima (γινώσκω r. 15). Kontekst prema kojemu on sam preuzima kraljevsko žezlo i potom prvom i drugom sluzi daje vlast nad deset odnosno pet gradova izravno potvrđuje smisao i nakanu pothvata (Lk 19,17.19). Gospodar želi utvrditi kome može povjeriti daleko više.

Znakovit je i primjer prvoga sluga koji *odmah* (εὐθέως Mt 25,15) kreće, daje se na posao i *steče* (r. 16). Rezultati su očiti. On, koji je primio prvi i najviše, i opet – kada se gospodar vratio – *prvi* pristupa (Mt 25,20 usp. Lk 19,16). Kod njega biva jasno kako i povjereno i stečeno *ostaje*. O tome osobito svjedoči naredba kojom će mu i onaj jedan preostali talent biti predan tako da ih na kraju ima ukupno jedanaest (Mt 25,28), što verzija u Lukinu evanđelju dvaput potvrđuje i gospodarevom naredbom (»ima deset« Lk 19,24) i primjedbom nazočnih (»ima deset« r. 25).

Osim što će prvome i drugome sluzi u Matejevu evanđelju gospodar povjeriti mnogo više, oni su pozvani u zajedništvo s njime, da budu dionici njegove radosti (Mt 25,21.23).³⁴ Pristup u osobne osjećaje, dijeljenje unutarnjega života znak je velike blizine nalik Kristovu primanju apostola za prijatelje (Iv 15,14s)³⁵ i dokazuje novo definiranje međusobnih odnosa između gospodara i slugu: bitno su »napredovali«, primljeni su *kao partneri*.

Ranija pouka, zabilježena jedino u Matejevu evanđelju (Mt 20,1–15), o nadničarima u vinogradu koji se pridružuju sve kasnije u radnom danu na prvi pogled budi neku osudu onih koji povazan stoje besposleni i čekaju – čekaju da ih netko najmi (Mt 20,7).³⁶ Kristova uputa međutim puno je više upravljena na dužnost i obvezu onoga koji ima i koji može dati od svojega, kojemu je slobodno činiti sa svojim što hoće – kako sam veli (Mt 20,15).

Domaćin u evanđelju poučan je uzor: pet puta u danu aktivira se, izlazi, traži ljude, uspostavlja komunikaciju s njima, pregovara, pokreće ih na posao. I šesti put na kraju dana opet je u akciji da s upraviteljem uredi isplatu svima (Mt 20,8).³⁷ Njegova je to aktivnost. Kod bune i razumljiva mrmljanja prvih radnika (r. 11) on se zauzima. Pristupa osobno, ne stoji na uzvišenoj udaljenost nad mnoštvom. Radniku pristupa kao prijatelju, svom drugu (ἑταῖρος Mt 20,13) i dobrohotnim objašnjenjem stvara nov odnos koji ima perspektivu. Tumači kako je

³³ Nagrađuje se »fidelity of one's commitment« piše DAVIES, *Matthew*, sv. 3, str. 408.

³⁴ Ovu bitnu posebnost donosi samo Matejevo evanđelje – DAVIES, *Matthew*, sv. 3, str. 408.

³⁵ OLSHAUSEN upozorava na prijelaz sa »sluga« na »prijatelj« – v. OLSHAUSEN, *New Testament*, sv. 2, str. 572.

³⁶ DAVIES i ALLISON primjećuju kako je nezaposlenost bila problem tada jednako kao i danas – DAVIES, *Matthew*, sv. 3, str. 73.

³⁷ Riječ je primjeni Zakona iz Lev 19,13 odnosno Pnz 24,15 – DAVIES, *Matthew*, sv. 3, str. 73.; C. L. BLOMBERG, »Matthew« u: G. K. BEALE i D. A. CARSON, *Commentary on the New Testament use of the Old Testament*. Grand Rapids, 2007., str. 62.

i onima koji su tek jedan radni sat odradili dao nagradu koja vrijedi za cijeli dan. Uobičajena je to nadnica koja treba pokriti potrebe dana i odličan stimulans. U njegovim očima zavrijedili su daleko više, negoli jedan jedini radni sat traži. Njihova je plaća velika.

Istodobno gospodar upozoravajući nezadovoljnika na ono u čemu su se ljudski složili, kako je u početku izrijekom navedeno (συμφωνέω Mt 20,2.13) ispravlja delikatan osjećaj da se plaćom određuje njihova vrijednost koji se krije u njihovu prigovoru da su izjednačeni s onima koji su samo jedan sat radili (r. 12). Pokazujući da cijeni dogovor, gospodar mu priznaje mu puno ljudsko dostojanstvo i liječi njegovu naviku da sama sebe kao čovjek mjeri primljenom plaćom.

3.2 Iskonska plodnost

Mnogim smo primjerima pokazali da Sveto pismo nipošto ne usmjeruje pogled tek na religijsku onostranost. Ne zatvara oči pred dubinskim, pragmatičnim i toliko ljudskim pitanjem koje pokreće i nosi primjerice čuvenu potragu starozavjetnoga Propovjednika. »Kakva mi korist, što to čovjeku koristi?« – pita on na početku i ta tema s devet-deset ponavljanja nosi njegovu knjigu (יתרון *jitrôn* Prop 1,3; 2,11.13; 3,9; 5,8.15; 7,12; 10,10s). Ljudska je to pragmatičnost, usmjerena na dobit i plod, na vlastiti profit – koju i sam Krist uzima na sebe kad u odsudnom času na križu, osjećajući se ostavljenim i od Boga, riječima psalma pita: »Čemu? Za koji cilj? S kojom svrhom?« Tako smijemo shvatiti i izvorno hebrejsko poznato predbacivanje למה *lammâ* (Ps 22,2)³⁸ i grčki prijevod εις τί – za što? (Mk 15,34). Bože moj, zašto si me ostavio? Što će mi to, kakva li mi plaća? Isusu će, znamo, odgovor slavno doći.

U korijenu svoga bića čovjek nosi pitanje o plodu, traži ga i žudi za njim sve tamo otkako mu je, novostvorenomu, Bog u blagoslovu rekao: »Budite plodni, donosite rod!« (פרה *prh* Post 1,28).³⁹ Isti nalog »Donosite plod!«, logično, slušaju pravednik Noa i njegova djeca kad Bog dariva nov početak nakon opće propasti (פרה *prh* Post 9,1). »Budi plodan« (פרה *prh* Post 35,11) u svom životu – traži Bog i od praoca Jakova u ključnom trenu kad je bio počeo slušati Božji glas – ne više diktat prijevare – i vratio se u domovinu, kad je uklonio idolopoklonstvo iz svoje obitelji te tako ispunio svoj dio zavjeta da će Gospodin biti njegov Bog. Nakon što se borio s Bogom i nakon što se pomirio s bratom, Jakov je bio spreman čuti pra-blagoslov i iskonsku zapovijed koja otkriva vrijednost čovjeka i povjerenje Božje. U poznatoj usporedbi o trsu i lozama – u okviru euharistijskoga govora – Krist Učitelj vraća se na tu prvu zapovijed danu ljudima, potvrđuje ju i primjenjuje. U žarištu Novoga saveza Učitelj tumači kako se ostvaruje zadana plodnost, kako se ispunja prva zapovijed: »Tko ostaje u meni i ja u njemu, taj donosi velik plod« (Iv 15,5)⁴⁰

Glavni ključ plodnosti – naravnom, neospornom logikom – aktivna je i duboka *veza s trsom*. koja omogućuje grozdu da zrije. Loza prenosi što mu iz trsa dolazi. Loza vrijedi ukoliko se drži trsa i putanja je koja veže grozd uz trs. Onuda život teče. Učenik Kristov željeni plod ostvaruje tako da je vezan uza nj. »Srasli smo s njime« – tumači Apostol (usp. Rim 6,5). Inače se loza osuši i spaljuje, neplodna. Isus će otvoreno reći i potvrditi koliko cijeni i koliko vrijednost vidi u svojim izabranicima. On ih je izabrao, njih je postavio da idu i rod donose i

³⁸ Usp. HALAT, sv. 1, str. 523.

³⁹ Drugi dio naloga, obično shvaćen u smislu multipliciranja, u hebrejskom je izvorniku izveden od iste riječi רב *rāb* koja označava veličinu i dostatnost Abrahamove plaće.

⁴⁰ Redovit prijevod »mnogo roda« također obuhvaća i plodnost naznačenu u hebrejskom פרה *prh* (Post 1,28) i obilatost, dostatnost iz hebrejskoga רב *rāb* o čemu je Abraham slušao (Post 15,1). Komentari govoreći o »plodu« ne upozoravaju na vezu s Post 1,28 – v. OLSHAUSEN, *New Testament*, sv. 2, str. 568; G. R. BEASLEY-MURRAY, John, *Word Biblical Commentary*, sv. 36., 2. izd., Dallas, 2002., str. 273.

da rod njihov ostane (Iv 15,16), da bude trajan njihov plod.⁴¹ Svojim autoritetom odobrava tako i obnavlja pra-zapovijed. Pouke o sjemenu koje sijač sije (Mk 4), smokva koja treba donijet rod (Mk 11), pogled na zrno pšenice koje pada na zemlju i umire (Iv 12,24) – sve se to slijeva u dirljivu sliku o lozama na trsu.⁴²

---

⁴¹ Trajnost je »sasvim nova misao« v. OLSHAUSEN, *New Testament*, sv. 2, str. 573.

⁴² Za posljednji Isusov »ja jesam« u slici trsa v. G. R. BEASLEY-MURRAY, John, *Word Biblical Commentary*, sv. 36., 2. izd., Dallas, 2002., str. 272.